

інформаційний
довідник

ПРАВА ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Цей довідник видано у межах конкурсу малих грантів «Спроможні впливати», що реалізує Київський Хаб прав людини у співпраці з Центром громадянських свобод, Норвезьким Гельсінським комітетом за підтримки уряду Норвегії. Зміст цього довідника відображає точку зору ГО «МАРТ» і не відображає точку зору Київського хабу прав людини, Центру громадянських свобод, Норвезького Гельсінського комітету та уряду Норвегії»

ЗМІСТ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	3
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	13
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	25
ЩО ТАКЕ ПРАВА ДИТИНИ?	38

Цей інформаційний довідник підготовлено з метою підвищення обізнаності батьків, дітей, законних представників, педагогів, соціальних працівників та інших зацікавлених осіб щодо реалізації та захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

У довіднику висвітлено практичні аспекти реалізації права дитини на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист, а також роз'яснено алгоритми дій у випадках порушення цих прав. Особливу увагу приділено викликам, з якими стикаються діти внаслідок війни: вимушеному переміщенню, обмеженому доступу до базових послуг, ризикам насильства, втраті безпечного середовища та необхідності отримання додаткової державної підтримки.

Довідник містить інформацію про основні складові відповідних прав, найбільш поширені випадки їх порушення, механізми захисту, практичні рекомендації для батьків і контакти установ, до яких можна звернутися за допомогою. Його метою є сприяння забезпеченню найкращих інтересів дитини та формуванню розуміння того, що навіть в умовах війни права дитини підлягають повазі, захисту та належному забезпеченню з боку держави

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. СУТЬ ПРАВА ДИТИНИ НА ОСВІТУ.

Право дитини на освіту є невід'ємним і фундаментальним правом, яке забезпечує всебічний розвиток особистості, формування знань, умінь, соціальних навичок та підготовку до самостійного життя в суспільстві. Це право не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану, окрім випадків, прямо передбачених законом і пов'язаних із безпекою життя та здоров'я. Відповідно до Конституції України та Конвенція ООН про права дитини, держава зобов'язана забезпечити кожній дитині доступ до освіти на принципах рівності, недискримінації та найкращих інтересів дитини.

В умовах воєнного стану реалізація цього права набуває особливого значення, оскільки освіта:

- є фактором психологічної стабільності дитини;
- забезпечує відчуття безпеки та нормальності життя;
- сприяє соціалізації та підтримці зв'язків із однолітками;
- є інструментом захисту від ризиків (експлуатації, насильства, ізоляції).

2. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРАВА НА ОСВІТУ.

Право дитини на освіту включає декілька взаємопов'язаних елементів:

1. Доступність освіти

- Кожна дитина має право на освіту без будь-якої дискримінації незалежно від:
- місця проживання (місто, село, тимчасово окуповані або постраждалі території);
 - статусу (внутрішньо переміщена особа, дитина, яка повернулася з-за кордону);
 - соціального становища;
 - стану здоров'я або інвалідності.

Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування у Чернігівській області зобов'язані забезпечити можливість навчання:

- за місцем фактичного перебування дитини;
- дистанційно - за відсутності фізичного доступу до школи;
- шляхом переведення до іншого закладу освіти.

2. Безоплатність освіти.

Держава гарантує:

- безоплатну дошкільну освіту (у комунальних закладах);
- безоплатну повну загальну середню освіту.

Будь-які вимоги щодо обов'язкових «благодійних внесків» як умови доступу до освіти є порушенням прав дитини.

3. Безпечність освітнього середовища.

В умовах воєнного стану ключовим є право дитини на навчання в безпечних умовах.

Це означає:

- наявність укриттів або захисних споруд у закладах освіти;
- можливість переходу на дистанційне навчання при загрозі обстрілів;
- заборону проведення очних занять у разі небезпеки для життя;
- дотримання правил цивільного захисту.

Рішення про форму навчання приймаються з урахуванням рекомендацій Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міністерство освіти і науки України та Чернігівської обласної військової адміністрації.

4. Безперервність освітнього процесу.

Навіть у випадках:

- евакуації;
- руйнування школи;
- переміщення родини;
- перебування дитини за кордоном,

державна забезпечує можливість продовження навчання:

- через дистанційні платформи;
- у новому закладі освіти;
- за індивідуальною формою (екстернат, сімейна освіта).

Жодна дитина не повинна втрачати навчальний рік через війну.

5. Якість освіти.

Освіта має бути не лише доступною, а й якісною:

- відповідати державним стандартам;
- забезпечувати повноцінне засвоєння навчальних програм;
- включати оцінювання результатів навчання;
- враховувати особливості дистанційного формату.

6. Психологічна підтримка.

В умовах війни діти мають право на:

- психологічний супровід у школі;
- допомогу у подоланні стресу, тривожності, травматичного досвіду;
- безпечне та підтримуюче освітнє середовище.

Заклади освіти повинні забезпечувати роботу психологів або соціальних педагогів.

7. Інклюзивність та недискримінація.

Кожна дитина, у тому числі:

- дитина з особливими освітніми потребами;
- дитина з інвалідністю;
- дитина з числа ВПО,

має право на:

- інклюзивне навчання;
- адаптовані програми;
- додаткову підтримку (асистент вчителя, корекційні заняття).

Будь-які прояви дискримінації або обмеження доступу до освіти є неприпустимими.

3. МОЖЛИВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ.

В умовах воєнного стану право дитини на освіту може порушуватися як через об'єктивні обставини (бойові дії, руйнування інфраструктури), так і через неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб, закладів освіти чи органів влади.

Нижче наведено найбільш поширені види порушень із поясненнями та практичними прикладами.

1. Відсутність доступу до навчання.

Суть порушення:

Дитина фактично не має можливості навчатися.

Це може проявлятися як:

- відсутність інтернету або пристрою для дистанційного навчання;
- закриття або руйнування школи без альтернативи;
- відсутність організованого дистанційного навчання;
- неможливість підключитися до онлайн-уроків.

Приклад:

Дитина з сільської громади Чернігівщини не має інтернету, а школа не забезпечує альтернатив (роздруковані матеріали, офлайн-завдання).

Ознака порушення: дитина тривалий час (тижні/місяці) не залучена до освітнього процесу.

2. Відмова у зарахуванні дитини (особливо ВПО).

Суть порушення:

Заклад освіти відмовляється прийняти дитину на навчання без законних підстав.

Найпоширеніші ситуації:

- відмова через відсутність довідки ВПО;
- вимога додаткових документів, не передбачених законодавством;
- небажання приймати дитину через «переповненість» класів без пропозиції альтернативи.

Приклад:

Дитині, яка перемістилася до Чернігова, відмовляють у зарахуванні до школи через відсутність «місцевої прописки».

Ознака порушення: будь-яка необґрунтована відмова у доступі до освіти.

3. Небезпечні умови навчання.

Суть порушення:

Організація освітнього процесу без належних умов безпеки.

Прояви:

- відсутність укриття або його непридатність;
- проведення очних занять під час повітряних тривог без евакуації;
- ігнорування рекомендацій Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- примушування дітей залишатися в небезпечних приміщеннях.

Приклад:

Школа проводить очне навчання без укриття, а дітей не виводять під час сигналу тривоги.

Ознака порушення: ризик для життя та здоров'я дитини під час освітнього процесу.

4. Дискримінація або булінг.

Суть порушення:

Порушення принципу рівності та гідності дитини.

Може проявлятися як:

- упереджене ставлення до дітей-ВПО;
- приниження через мову спілкування;
- булінг через пережитий травматичний досвід;
- ізоляція дитини в колективі.

Приклад:

Дитину переселенця систематично ображають однокласники, а школа не реагує.

Ознака порушення: відсутність реагування адміністрації на факти булінгу.

5. Відсутність інклюзивних умов для дітей з ООП

Суть порушення:

Дитина з особливими освітніми потребами не отримує необхідної підтримки.

Прояви:

- відсутність асистента вчителя;
- ігнорування індивідуальної програми розвитку;
- відмова у створенні інклюзивного класу;
- відсутність корекційних занять.

Приклад:

Дитині з інвалідністю пропонують навчатися лише дистанційно без адаптації матеріалів.

Ознака порушення: відсутність умов, які враховують потреби дитини.

6. Перевантаження або неякісне дистанційне навчання.

Суть порушення:

Освітній процес організований формально або не відповідає стандартам.

Прояви:

- надмірна кількість домашніх завдань без пояснень;
- відсутність зворотного зв'язку від вчителів;
- формальне проведення уроків;
- нерегулярність занять.

Приклад: учням надсилають лише завдання без онлайн-уроків чи пояснень.

Ознака порушення: дитина не отримує повноцінного навчання.

7. Примушування до навчання у небезпечних умовах.

Суть порушення:

Батьків або дітей змушують відвідувати школу попри ризики.

Прояви:

- погрози «відрахуванням» за відмову від очного навчання;
- ігнорування заяв батьків щодо дистанційної форми;
- тиск з боку адміністрації.

Приклад: Батькам у прикордонній громаді кажуть, що дитина повинна ходити до школи, навіть попри обстріли.

Ознака порушення: відсутність добровільності у виборі безпечної форми навчання.

8. Порушення права на безперервність освіти.

Суть порушення:

Дитина втрачає можливість продовжувати навчання.

Прояви:

- неврахування результатів навчання з іншого закладу;
- проблеми з переведенням між школами;
- відсутність доступу до оцінювання.

Приклад: дитині, яка навчалася дистанційно, не зараховують результати навчання після повернення.

4. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ.

У разі порушення права дитини на освіту важливо діяти послідовно — від найнижчого рівня до вищого. Це дозволяє швидше вирішити проблему.

1. Заклад освіти (перший рівень реагування).

Зверніться до:

- директора школи або дитячого садка;

- заступника директора;
- класного керівника;
- педагогічної ради.

Коли звертатися:

- проблеми з навчанням, оцінюванням;
- булінг;
- організація освітнього процесу;
- безпека у школі.

Важливо:

звернення краще подавати письмово (з реєстрацією або на email), щоб зафіксувати факт звернення.

2. Місцевий орган управління освітою.

(відділ/управління освіти громади)

Коли звертатися:

- якщо адміністрація школи не реагує;
- якщо порушення системне;
- питання зарахування, переведення, організації навчання.

3. Департамент освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації.

Повноваження:

- контроль за дотриманням освітнього законодавства;
- реагування на скарги щодо закладів освіти області.

Коли звертатися:

- у складних або конфліктних ситуаціях;
- при бездіяльності місцевих органів освіти.

4. Служба освітнього омбудсмена України.

Що робить:

- порушення прав дитини на освіту будь-яким органом або закладом;
- якщо попередні звернення не дали результату.

5. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Повноваження:

- захист прав людини, у тому числі дітей;
- реагування на системні порушення;
- контроль за діяльністю органів влади.

Коли звертатися:

- при грубих або системних порушеннях;
- у випадках дискримінації, небезпеки, бездіяльності державних органів.

6. Органи місцевого самоврядування.

(сільська, селищна, міська рада)

Коли звертатися:

- питання забезпечення умов навчання (укриття, транспорт, техніка);
- організація освітньої мережі.

7. Правоохоронні органи.

Коли звертатися:

- якщо є загроза життю або здоров'ю дитини;
- випадки насильства, булінгу, недбалості;
- примушування до небезпечного навчання.

5. АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОСВІТУ

Крок 1. Фіксація порушення.

Зберіть докази:

- фото/відео (наприклад, стан укриття);
- листування з вчителями або адміністрацією;
- скріншоти онлайн-уроків або їх відсутності;
- свідчення інших батьків або дітей.

Зафіксуйте:

- дату і час;
- місце;
- опис ситуації;
- хто саме допустив порушення.

Порада: ведіть «щоденник подій» - це підсилить вашу позицію.

Крок 2. Звернення до закладу освіти.

Подайте письмову заяву директору:

- коротко і чітко опишіть проблему;
- сформулюйте вимогу (наприклад: перевести на дистанційне навчання).

Обов'язково:

- зареєструйте заяву (вхідний номер);
- або надішліть на офіційну електронну пошту.

Очікуйте письмову відповідь (зазвичай до 30 днів).

Крок 3. Звернення до органів управління освітою.

Подайте скаргу до:

- місцевого управління освіти;
- обласного департаменту.

Додайте:

- копію попереднього звернення;
- відповідь (якщо була);
- всі наявні докази.

Важливо: чітко зазначте, які саме права порушені.

Крок 4. Звернення до освітнього омбудсмена.

Подайте скаргу:

- через онлайн-форму;
- або письмово.

У скарзі:

- опишіть ситуацію;
- зазначте, які дії вже вчинені;
- додайте документи.

Результат: перевірка, рекомендації, офіційне реагування.

Крок 5. Звернення до Омбудсмена або суду.

Якщо проблема не вирішена:

- звернення до Омбудсмена;
- подання позову до суду.

Судовий захист можливий у випадках:

- відмови у доступі до освіти;
- дискримінації;
- загрози життю або здоров'ю.

6. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ.

Що варто робити постійно:

Підтримуйте контакт із закладом освіти

- спілкуйтеся з вчителями та адміністрацією;
- уточнюйте формат навчання та вимоги.

Контролюйте безпеку

- дізнайтеся про наявність укриття;
- перевірте порядок дій під час тривоги.

Зберігайте документи

- заяви, відповіді, повідомлення;
- скріншоти та листування.

Слідкуйте за навантаженням

- звертайте увагу на перевантаження або відсутність пояснень;
- повідомляйте про проблеми.

Підтримуйте дитину психологічно

- звертайте увагу на тривожність, страхи, втому;
- за потреби звертайтеся до шкільного психолога.

Чого не варто робити:

- ігнорувати порушення;
- погоджуватися на небезпечні умови;
- діяти лише усно без фіксації;
- відкладати звернення «на потім».

Коли варто звернутися по допомогу:

- якщо ситуація не вирішується на рівні школи;
- якщо є конфлікт або тиск;
- якщо ви не впевнені у своїх діях.

У таких випадках доцільно звернутися до:

- юристів;
- громадських організацій;
- правозахисних центрів.

7. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ

(контакти Чернігівської області).

Департамент (Управління) освіти і науки Чернігівської ОДА

Адреса: вул. Шевченка, 34, м. Чернігів

Телефони: (0462) 3-33-37, 67-57-54, 653-986

Email: uon_post@cg.gov.ua

Служба освітнього омбудсмена України

Email: info@eo.gov.ua

Телефон: (044) 406-72-34, +380 95 143 87 26

Поштова адреса: 03058, м. Київ, а/с 48

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Адреса: м. Київ, вул. Інститутська, 21/8

Гаряча лінія: 0-800-50-17-20

Сайт: ombudsman.gov.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. СУТЬ ПРАВА ДИТИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.

Право дитини на охорону здоров'я є невід'ємним і фундаментальним правом, яке забезпечує збереження життя, фізичного та психічного здоров'я, своєчасне отримання медичної допомоги, профілактику захворювань, реабілітацію та належний догляд.

Це право не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану, окрім випадків, прямо передбачених законом і пов'язаних із безпекою життя та здоров'я.

Відповідно до Конституції України, Основ законодавства України про охорону здоров'я та Конвенції ООН про права дитини, держава зобов'язана забезпечити кожній дитині доступ до медичної допомоги на принципах рівності, недискримінації та найкращих інтересів дитини. В умовах воєнного стану реалізація цього права набуває особливого значення, оскільки охорона здоров'я:

- є основою збереження життя та здоров'я дитини;
- забезпечує своєчасне лікування травм, захворювань та наслідків стресу;
- сприяє психологічній стабільності та відновленню;
- є інструментом захисту від насильства, занедбаності та гуманітарних ризиків.

2. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.

Право дитини на охорону здоров'я включає декілька взаємопов'язаних елементів:

1. Доступність медичної допомоги.

Кожна дитина має право на медичну допомогу без будь-якої дискримінації незалежно від:

- місця проживання (місто, село, тимчасово окуповані або постраждалі території);
- статусу (внутрішньо переміщена особа, дитина, яка повернулася з-за кордону);
- соціального становища;
- стану здоров'я або інвалідності.

Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування у Чернігівській області зобов'язані забезпечити можливість отримання медичної допомоги:

- за місцем фактичного перебування дитини;
- шляхом направлення до іншого медичного закладу;
- через мобільні медичні бригади;
- дистанційно (телемедицина) - за відсутності фізичного доступу до лікаря.

2. Безоплатність медичної допомоги.

Держава гарантує:

- безоплатну первинну медичну допомогу;
- безоплатну екстрену медичну допомогу;
- безоплатне лікування дітей у межах Програми медичних гарантій;
- безоплатну вакцинацію відповідно до календаря щеплень;
- безоплатне стаціонарне лікування у визначених випадках.

Будь-які вимоги щодо обов'язкової оплати за гарантовані державою медичні послуги є порушенням прав дитини.

3. Безпечність медичного середовища.

В умовах воєнного стану ключовим є право дитини на отримання медичної допомоги в безпечних умовах. Це означає:

- наявність укриттів або захисних споруд у закладах охорони здоров'я;
- можливість евакуації пацієнтів при загрозі обстрілів;
- безпечне функціонування лікарень, поліклінік, амбулаторій;
- дотримання правил цивільного захисту.

Рішення щодо організації роботи медичних закладів приймаються з урахуванням рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Чернігівської обласної військової адміністрації.

4. Безперервність медичного супроводу.

Навіть у випадках:

- евакуації;
- руйнування лікарні;
- переміщення родини;
- перебування дитини за кордоном,

держава забезпечує можливість продовження лікування:

- у новому закладі охорони здоров'я;
- через передачу медичної документації;
- за допомогою дистанційних консультацій;
- через гуманітарні медичні програми.

Жодна дитина не повинна залишатися без лікування через війну.

5. Якість медичної допомоги.

Медична допомога має бути не лише доступною, а й якісною:

- відповідати медичним стандартам;
- забезпечувати повноцінну діагностику та лікування;
- включати контроль стану здоров'я;
- враховувати особливості дистанційного консультування.

6. Психологічна підтримка.

В умовах війни діти мають право на:

- психологічний супровід;
- допомогу у подоланні стресу, тривожності, травматичного досвіду;
- психіатричну допомогу за потреби;
- безпечне та підтримуюче середовище.

Заклади охорони здоров'я повинні забезпечувати роботу психологів, психіатрів або соціальних працівників.

7. Інклюзивність та недискримінація

Кожна дитина, у тому числі:

- дитина з інвалідністю;
- дитина з хронічними захворюваннями;
- дитина з числа ВПО,

має право на:

- рівний доступ до медичних послуг;
- реабілітацію;
- паліативну допомогу;
- додаткову медичну підтримку.

Будь-які прояви дискримінації або обмеження доступу до медичної допомоги є неприпустимими.

3. МОЖЛИВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.

В умовах воєнного стану право дитини на охорону здоров'я може порушуватися як через об'єктивні обставини (бойові дії, руйнування медичної інфраструктури), так і через неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб, медичних працівників, закладів охорони здоров'я чи органів влади.

Нижче наведено найбільш поширені види порушень із поясненнями та практичними прикладами.

1. Відсутність доступу до медичної допомоги.

Суть порушення:

Дитина фактично не має можливості отримати медичну допомогу.

Це може проявлятися як:

- відсутність лікаря або медичного закладу поблизу;
- припинення роботи амбулаторії чи лікарні без альтернативи;
- неможливість дістатися до медичного закладу;
- відсутність організованих виїзних медичних бригад.

Приклад:

Дитина з прикордонної громади Чернігівщини не може отримати консультацію педіатра, оскільки амбулаторія закрита, а альтернативу не забезпечено.

Ознака порушення:

дитина тривалий час не отримує необхідної медичної допомоги.

2. Відмова у наданні медичної допомоги.

Суть порушення:

Заклад охорони здоров'я відмовляється надати допомогу без законних підстав.

Найпоширеніші ситуації:

- відмова через відсутність декларації з лікарем;
- вимога додаткових документів, не передбачених законодавством;
- відмова через відсутність довідки ВПО;
- відмова у госпіталізації без належних підстав.

Приклад:

Дитині переселенців відмовляють у прийомі у лікаря через відсутність місцевої реєстрації.

Ознака порушення:

будь-яка необгрунтована відмова у доступі до медичної допомоги.

3. Небезпечні умови лікування.

Суть порушення:

Організація медичної допомоги без належних умов безпеки.

Прояви:

- відсутність укриття або його непридатність;
- проведення лікування під час повітряної тривоги без евакуації;
- відсутність умов для безпечного перебування дітей у стаціонарі;
- ігнорування рекомендацій МОЗ та ДСНС.

Приклад:

Лікарня продовжує прийом дітей без укриття, а персонал не евакуює пацієнтів під час тривоги.

Ознака порушення:

ризик для життя та здоров'я дитини під час лікування.

4. Дискримінація або неналежне ставлення.

Суть порушення:

Порушення принципу рівності та гідності дитини під час отримання медичної допомоги.

Може проявлятися як:

- упереджене ставлення до дітей-ВПО;
- приниження через соціальний статус;
- ігнорування скарг дитини або батьків;
- відмова у допомозі через інвалідність.

Приклад:

Дитині з числа ВПО відмовляють у плановому лікуванні, мотивуючи це “відсутністю місцевих пільг”.

Ознака порушення:

нерівне ставлення або приниження гідності дитини.

5. Відсутність інклюзивних умов для дітей з інвалідністю.

Суть порушення:

Дитина з інвалідністю або хронічним захворюванням не отримує необхідної підтримки.

Прояви:

- відсутність реабілітаційних послуг;
- неможливість доступу до вузьких спеціалістів;
- відсутність адаптованого медичного супроводу;
- відмова у забезпеченні необхідними медичними засобами.

Приклад:

Дитина з інвалідністю не може пройти реабілітацію після евакуації через відсутність направлення або відмову лікарні.

Ознака порушення:

відсутність умов, які враховують потреби дитини.

6. Переривання лікування або відсутність безперервного медичного супроводу.

Суть порушення:

Медичний процес організований так, що дитина втрачає можливість продовжувати лікування.

Прояви:

- втрата медичної документації;
- неможливість продовжити лікування після переїзду;
- відсутність передачі інформації між лікарнями;
- припинення терапії без заміни.

Приклад:

Дитина з хронічним захворюванням не може продовжити лікування після евакуації через відсутність медичних документів.

Ознака порушення:

дитина не отримує безперервного лікування.

7. Відсутність психологічної допомоги.

Суть порушення:

Дитина не отримує необхідної психологічної чи психіатричної підтримки після пережитого стресу.

Прояви:

- відсутність психолога;
- ігнорування ознак тривожності чи ПТСР;
- відсутність направлення до спеціаліста;
- формальний підхід до психоемоційного стану дитини.

Приклад:

Після обстрілу дитина має сильну тривожність, але медичний заклад не забезпечує психологічної допомоги.

Ознака порушення:

ігнорування психічного стану дитини та відсутність необхідного супроводу.

8. Примушування до перебування у небезпечних умовах лікування.

Суть порушення:

Батьків або дітей змушують залишатися у медичному закладі попри реальну загрозу.

Прояви:

- відмова перевести дитину у безпечніший заклад;
- примушування залишатися у лікарні без укриття;
- ігнорування заяв батьків щодо безпеки;
- тиск з боку адміністрації.

Приклад:

Батькам відмовляють у переведенні дитини до іншого стаціонару попри постійні обстріли району.

Ознака порушення:

відсутність можливості обрати безпечні умови лікування.

4. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ.

У разі порушення права дитини на охорону здоров'я важливо діяти послідовно — від найнижчого рівня до вищого. Це дозволяє швидше вирішити проблему.

1. Заклад охорони здоров'я (перший рівень реагування)

Зверніться до:

- сімейного лікаря або педіатра;
- завідувача відділення;
- головного лікаря (директора медичного закладу);
- адміністрації лікарні, поліклініки, амбулаторії.

Коли звертатися:

- проблеми з отриманням медичної допомоги;
- відмова у прийомі або лікуванні;

- неналежне ставлення медичного персоналу;
- порушення безпечних умов лікування;
- відсутність необхідного лікування або направлення.

Важливо:

звернення краще подавати письмово (з реєстрацією або на email), щоб зафіксувати факт звернення.

2. Місцевий орган управління охорони здоров'я.

(відділ/управління охорони здоров'я громади)

Коли звертатися:

- якщо адміністрація медичного закладу не реагує;
- якщо порушення має системний характер;
- питання організації медичної допомоги;
- відсутність лікаря, ліків, медичного супроводу.

3. Департамент охорони здоров'я Чернігівської обласної державної військової адміністрації.

Повноваження:

- контроль за дотриманням законодавства у сфері охорони здоров'я;
- реагування на скарги щодо медичних закладів області;
- організація медичної допомоги в умовах воєнного стану.

Коли звертатися:

- у складних або конфліктних ситуаціях;
- при бездіяльності місцевих органів охорони здоров'я;
- при системних порушеннях права дитини на медичну допомогу.

4. Національна служба здоров'я України (НСЗУ).

Що робить:

- контролює надання безоплатної медичної допомоги;
- перевіряє дотримання умов Програми медичних гарантій;
- реагує на скарги щодо незаконної оплати медичних послуг.

Коли звертатися:

- якщо вимагають оплату за безоплатні послуги;
- якщо відмовляють у лікуванні, гарантованому державою;
- якщо порушуються права дитини на безоплатну медичну допомогу.

5. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Повноваження:

- захист прав людини, у тому числі дітей;
- реагування на системні порушення;
- контроль за діяльністю органів влади.

Коли звертатися:

- при грубих або системних порушеннях;
- у випадках дискримінації;
- при загрозі життю або здоров'ю дитини;
- при бездіяльності державних органів.

6. Органи місцевого самоврядування.

(сільська, селищна, міська рада)

Коли звертатися:

- питання забезпечення умов лікування;
- організація роботи медичних закладів;
- забезпечення укриттів у лікарнях.

7. Правоохоронні органи

Коли звертатися:

- якщо є загроза життю або здоров'ю дитини;
- випадки медичної недбалості;
- насильство щодо дитини;
- відмова в екстреній допомозі;
- примушування до перебування у небезпечних умовах лікування.

5. АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.

Крок 1. Фіксація порушення

Зберіть докази:

- фото/відео (наприклад, стан укриття в лікарні або неналежні умови лікування);
- медичні документи (виписки, направлення, довідки, рецепти);
- листування з лікарями або адміністрацією закладу;
- чеки про незаконно сплачені кошти;
- свідчення інших батьків або пацієнтів.

Зафіксуйте:

- дату і час;
- місце;
- опис ситуації;
- хто саме допустив порушення;
- які наслідки це спричинило для дитини.

Порада: ведіть «щоденник подій» — це підсилить вашу позицію.

Крок 2. Звернення до закладу охорони здоров'я.

Подайте письмову заяву:

- сімейному лікарю;

- завідувачу відділення;
- головному лікарю (директору медичного закладу).

У заяві:

- коротко і чітко опишіть проблему;
- сформулюйте вимогу (наприклад: забезпечити лікування, надати направлення, припинити незаконне стягнення коштів).

Обов'язково:

- зареєструйте заяву (вхідний номер);
- або надішліть на офіційну електронну пошту.

Очікуйте письмову відповідь (зазвичай до 30 днів).

Крок 3. Звернення до органів управління охороною здоров'я.

Подайте скаргу до:

- місцевого управління охорони здоров'я;
- Департаменту охорони здоров'я Чернігівської ОВА;
- Національної служби здоров'я України (НСЗУ).

Додайте:

- копію попереднього звернення;
- відповідь (якщо була);
- усі наявні докази;
- медичні документи.

Важливо: чітко зазначте, які саме права дитини порушені.

Крок 4. Звернення до Омбудсмена.

Подайте скаргу:

- до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- через онлайн-форму;
- або письмово.

У скарзі:

- опишіть ситуацію;
- зазначте, які дії вже були вчинені;
- додайте документи;
- вкажіть, чому порушення є системним або небезпечним.

Результат: перевірка, рекомендації, офіційне реагування.

Крок 5. Звернення до суду або правоохоронних органів

Якщо проблема не вирішена:

- звернення до поліції;
- звернення до прокуратури;

- подання позову до суду.

Судовий захист можливий у випадках:

- відмови у доступі до медичної допомоги;
- незаконного стягнення коштів;
- дискримінації;
- медичної недбалості;
- загрози життю або здоров'ю дитини.

У випадках термінової небезпеки необхідно негайно звертатися до правоохоронних органів або екстрених служб.

6. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ.

Що варто робити постійно

Підтримуйте контакт із медичним закладом

- спілкуйтеся з сімейним лікарем, педіатром та профільними спеціалістами;
- уточнюйте порядок отримання медичної допомоги;
- перевіряйте наявність направлень, плану лікування та подальшого супроводу.

Контролюйте безпеку лікування

- дізнайтеся про наявність укриття у лікарні чи поліклініці;
- перевірте порядок дій під час повітряної тривоги;
- не погоджуйтеся на перебування дитини у небезпечних умовах.

Зберігайте документи

- медичні довідки, виписки, направлення;
- заяви, скарги, відповіді;
- чеки про оплату медичних послуг;
- скріншоти повідомлень та листування.

Це важливо для подальшого захисту прав дитини.

Слідкуйте за безперервністю лікування

- контролюйте, щоб лікування не переривалося через евакуацію чи переїзд;
- заздалегідь уточнюйте, куди звертатися у новому місці;
- забезпечуйте передачу медичної документації.

Підтримуйте дитину психологічно

- звертайте увагу на тривожність, страхи, замкнутість, порушення сну;
- не ігноруйте зміни у поведінці дитини;
- за потреби звертайтеся до психолога або психіатра.

Чого не варто робити

- ігнорувати порушення;
- погоджуватися на небезпечні умови лікування;
- сплачувати кошти без з'ясування законності вимог;

- діяти лише усно без фіксації;
- відкладати звернення «на потім».

Коли варто звернутися по допомогу

- якщо ситуація не вирішується на рівні лікарні;
- якщо є конфлікт із медичним персоналом;
- якщо порушення повторюються;
- якщо є загроза життю або здоров'ю дитини;
- якщо ви не впевнені у своїх діях.

У таких випадках доцільно звернутися до:

- юристів;
- громадських організацій;
- правозахисних центрів;
- безоплатної правової допомоги;
- органів захисту прав дитини.

7. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ.

(контакти Чернігівської області)

Департамент охорони здоров'я Чернігівської обласної державної адміністрації

Адреса: просп. Миру, 14, м. Чернігів

Телефон: (0462) 67-72-48

Email: uoz_post@cg.gov.ua

Національна служба здоров'я України (НСЗУ)

Контакт-центр: 16-77

Email: info@nszu.gov.ua

Офіційний сайт: nszu.gov.ua

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Адреса: м. Київ, вул. Інститутська, 21/8

Гаряча лінія: 0-800-50-17-20

Сайт: ombudsman.gov.ua

Безоплатна правнича допомога

Єдиний контакт-центр: 0-800-213-103

Сайт: legalaid.gov.ua

Правоохоронні органи

Поліція: 102

Швидка медична допомога: 103

ДСНС: 101

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1. СУТЬ ПРАВА ДИТИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ.

Право дитини на соціальний захист є невід'ємним і фундаментальним правом, яке забезпечує належний рівень життя, матеріальну підтримку, захист від бідності, бездоглядності, насильства, експлуатації та інших соціальних ризиків.

Це право особливо важливе в умовах воєнного стану, коли діти можуть втрачати житло, доступ до базових послуг, стабільне сімейне середовище, а також потребувати додаткової державної підтримки.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та Конвенції ООН про права дитини, держава зобов'язана забезпечити кожній дитині соціальний захист на принципах рівності, недискримінації та найкращих інтересів дитини.

В умовах воєнного стану реалізація цього права набуває особливого значення, оскільки соціальний захист:

- забезпечує базові умови для життя та розвитку дитини;
- допомагає зберегти безпечне середовище для проживання;
- захищає від соціального сирітства, бездоглядності та насильства;
- сприяє отриманню державної допомоги, пільг та гуманітарної підтримки.

2. ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ.

Право дитини на соціальний захист включає декілька взаємопов'язаних елементів:

1. Право на державну соціальну допомогу.

Кожна дитина має право на соціальну підтримку незалежно від:

- місця проживання;
- статусу (внутрішньо переміщена особа, дитина-сирота, дитина з інвалідністю);
- матеріального становища сім'ї;
- сімейних обставин.

Держава забезпечує:

- допомогу при народженні дитини;
- допомогу малозабезпеченим сім'ям;
- допомогу самотнім матерям;
- допомогу дітям з інвалідністю;
- виплати для ВПО;
- інші соціальні виплати та пільги.

2. Право на безпечні умови проживання.

Дитина має право на:

- безпечне житло;
- належні побутові умови;

- захист від бездомності;
- евакуацію із небезпечних територій;
- тимчасове розміщення у безпечних умовах.

В умовах війни держава та органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати тимчасове житло та гуманітарну підтримку.

3. Захист від насильства, експлуатації та бездоглядності.

Кожна дитина має право на:

- захист від домашнього насильства;
- захист від жорстокого поводження;
- захист від трудової експлуатації;
- захист від торгівлі людьми;
- захист від бездоглядності та соціального сирітства.

Особлива увага приділяється дітям, які залишилися без батьківського піклування внаслідок війни.

4. Право на сімейне виховання.

Навіть в умовах воєнного стану держава повинна забезпечити:

- збереження сімейного середовища;
- недопущення необґрунтованого розлучення дитини з батьками;
- влаштування дітей-сиріт у сімейні форми виховання;
- підтримку прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Жодна дитина не повинна залишатися без належного догляду через війну.

5. Право на соціальні послуги.

Дитина та її сім'я мають право на:

- соціальний супровід;
- психологічну підтримку;
- кризове втручання;
- реабілітаційні послуги;
- допомогу соціального працівника;
- підтримку у складних життєвих обставинах.

6. Право на гуманітарну допомогу.

В умовах війни діти мають право на:

- продукти харчування;
- одяг та засоби гігієни;
- ліки та медичну допомогу;
- засоби для навчання;
- тимчасове житло;
- іншу гуманітарну підтримку.

Допомога повинна надаватися своєчасно та без дискримінації.

7. Інклюзивність та недискримінація.

Кожна дитина, у тому числі:

- дитина з інвалідністю;
- дитина з числа ВПО;
- дитина-сирота;
- дитина з малозабезпеченої сім'ї,

має право на:

- рівний доступ до соціального захисту;
- додаткову державну підтримку;
- індивідуальний соціальний супровід;
- захист від дискримінації.

Будь-які прояви дискримінації або обмеження доступу до соціальної допомоги є неприпустимими.

3. МОЖЛИВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ.

В умовах воєнного стану право дитини на соціальний захист може порушуватися як через об'єктивні обставини (бойові дії, переміщення родини, втрата житла, руйнування інфраструктури), так і через неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб, органів влади, соціальних служб чи інших відповідальних осіб.

Нижче наведено найбільш поширені види порушень із поясненнями та практичними прикладами.

1. Відсутність доступу до соціальної допомоги.

Суть порушення:

Дитина або її сім'я фактично не мають можливості отримати передбачену законом соціальну підтримку.

Це може проявлятися як:

- відсутність оформлення державної допомоги;
- неможливість подати документи через евакуацію;
- припинення виплат без пояснення;
- відсутність доступу до соціальних служб.

Приклад:

Сім'я ВПО з дитиною не може оформити допомогу через відсутність доступу до органів соціального захисту після переїзду.

Ознака порушення:

дитина тривалий час залишається без необхідної матеріальної підтримки.

2. Незаконна відмова у призначенні соціальних виплат.

Суть порушення:

Орган соціального захисту відмовляє у призначенні допомоги без законних підстав.

Найпоширеніші ситуації:

- відмова через відсутність місцевої реєстрації;
- вимога додаткових документів, не передбачених законом;
- відмова у виплатах ВПО;
- відмова у допомозі дитині з інвалідністю.

Приклад:

Одинокій матері відмовляють у допомозі на дитину через відсутність “місцевої прописки”.

Ознака порушення:

будь-яка необґрунтована відмова у соціальному захисті.

3. Неналежні умови проживання.

Суть порушення:

Дитина перебуває у небезпечних або непридатних для життя умовах.

Прояви:

- відсутність житла після евакуації;
- проживання у приміщеннях без опалення, води чи електрики;
- відсутність умов для проживання дитини;
- відсутність евакуації з небезпечної території.

Приклад:

Родина з малолітньою дитиною тривалий час проживає у непридатному для життя приміщенні після обстрілів.

Ознака порушення:

ризик для життя, здоров'я або розвитку дитини.

4. Насильство, бездоглядність або неналежний догляд.

Суть порушення:

Порушення безпеки дитини у сім'ї або середовищі проживання.

Може проявлятися як:

- домашнє насильство;
- залишення дитини без нагляду;
- нехтування базовими потребами;
- неналежне виконання батьківських обов'язків.

Приклад:

Дитина тривалий час залишається без догляду через зловживання батьками алкоголем після евакуації.

Ознака порушення:

загроза фізичному чи психічному благополуччю дитини.

5. Відсутність підтримки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Суть порушення:

Дитина не отримує необхідного державного захисту після втрати батьківського піклування.

Прояви:

- несвоєчасне встановлення статусу;
- відсутність тимчасового влаштування;
- відсутність соціального супроводу;
- неналежне забезпечення прав дитини-сироти.

Приклад:

Після загибелі батьків дитина тривалий час не влаштована до безпечного сімейного середовища.

Ознака порушення:

відсутність захисту з боку держави у критичній ситуації.

6. Відсутність гуманітарної допомоги.

Суть порушення:

Дитина не отримує необхідної гуманітарної підтримки в умовах війни.

Прояви:

- відсутність продуктів харчування;
- нестача одягу, ліків, засобів гігієни;
- відсутність допомоги для новонароджених;
- ненадання базових речей для проживання.

Приклад:

Сім'я з дитиною після евакуації не отримує жодної гуманітарної допомоги попри критичну потребу.

Ознака порушення:

відсутність базових умов для життя дитини.

7. Дискримінація при наданні соціальної допомоги.

Суть порушення:

Дитина або сім'я отримують нерівне ставлення через свій статус.

Прояви:

- упереджене ставлення до дітей-ВПО;
- відмова у допомозі через інвалідність;

- дискримінація за місцем проживання;
- обмеження доступу до послуг через соціальний статус.

Приклад:

Дитині переселенців відмовляють у соціальній підтримці через те, що родина “тимчасово проживає” у громаді.

Ознака порушення:

обмеження прав дитини через її статус.

8. Бездіяльність органів опіки та соціальних служб.

Суть порушення:

Відповідальні органи не реагують на очевидну загрозу для дитини.

Прояви:

- ігнорування повідомлень про небезпеку;
- відсутність перевірки умов проживання;
- несвоєчасне втручання;
- формальне реагування на скарги.

Приклад:

Соціальна служба не реагує на повідомлення сусідів про дитину, яка перебуває у небезпечних умовах.

Ознака порушення:

відсутність захисту дитини з боку держави.

4. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ.

У разі порушення права дитини на соціальний захист важливо діяти послідовно - від найнижчого рівня до вищого. Це дозволяє швидше вирішити проблему.

1. Пенсійний фонд України

Повноваження:

- призначення та виплата окремих видів державної соціальної допомоги;
- призначення та виплата допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам;
- прийом документів для призначення соціальних виплат, переданих до компетенції ПФУ;
- надання інформації щодо стану розгляду заяв та причин відмови у призначенні виплат.

Коли звертатися:

- якщо виникли проблеми з призначенням або виплатою допомоги на проживання ВПО;
- у разі затримки чи припинення соціальних виплат, що адмініструються Пенсійним фондом;
- для отримання роз'яснень щодо порядку призначення відповідних видів державної допомоги;
- для оскарження рішень територіальних органів Пенсійного фонду.

2. Орган соціального захисту населення (перший рівень реагування).

Зверніться до:

- управління соціального захисту населення (УСЗН);
- Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП);
- служби у справах дітей;
- центру соціальних служб.

Коли звертатися:

- проблеми з оформленням соціальних виплат;
- відмова у призначенні допомоги;
- припинення соціальних виплат;
- питання гуманітарної допомоги;
- соціальний супровід сім'ї;
- захист прав дитини у складних життєвих обставинах.

Важливо:

звернення краще подавати письмово (з реєстрацією або на email), щоб зафіксувати факт звернення.

3. Місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування.

(сільська, селищна, міська рада)

Коли звертатися:

- питання забезпечення житлом;
- евакуація із небезпечної території;
- гуманітарна допомога;
- допомога ВПО;
- забезпечення базових умов для проживання дитини.

4. Служба у справах дітей.

Повноваження:

- захист прав дітей;
- реагування на випадки насильства;
- захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- контроль умов проживання та виховання дітей.

Коли звертатися:

- при загрозі життю або здоров'ю дитини;
- у випадках домашнього насильства;
- при бездоглядності;
- при неналежному виконанні батьківських обов'язків.

5. Центр соціальних служб.

Що робить:

- соціальний супровід сімей;
- психологічна підтримка;
- кризове втручання;
- допомога сім'ям у складних життєвих обставинах;
- підтримка дітей, які постраждали від війни.

Коли звертатися:

- якщо сім'я потребує соціального супроводу;
- при психологічних труднощах;
- у кризових ситуаціях;
- при ризику соціального сирітства.

6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Повноваження:

- захист прав людини, у тому числі дітей;
- реагування на системні порушення;
- контроль за діяльністю органів влади.

Коли звертатися:

- при грубих або системних порушеннях;
- у випадках дискримінації;
- при бездіяльності державних органів;
- при порушенні соціальних прав дитини.

7. Правоохоронні органи.

Коли звертатися:

- якщо є загроза життю або здоров'ю дитини;
- випадки домашнього насильства;
- експлуатація дитини;
- жорстоке поводження;
- залишення дитини в небезпеці;
- торгівля людьми або інші злочини щодо дитини.

8. Суд

Коли звертатися:

- якщо порушене право на соціальні виплати;
- у разі незаконної відмови у допомозі;
- при оскарженні дій органів влади;
- для захисту прав дитини у складних правових ситуаціях.

5. АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ.

Крок 1. Фіксація порушення.

Зберіть докази:

- документи про відмову у соціальних виплатах;
- письмові відповіді органів соціального захисту;
- довідки ВПО, посвідчення, документи про статус дитини;
- фото/відео неналежних умов проживання;
- медичні довідки (за потреби);
- свідчення сусідів, родичів, педагогів або інших осіб.

Зафіксуйте:

- дату і час;
- місце;
- опис ситуації;
- хто саме допустив порушення;
- які наслідки це спричинило для дитини.

Порада: ведіть «щоденник подій» - це допоможе підтвердити системність порушення.

Крок 2. Звернення до органу соціального захисту.

Подайте письмову заяву до:

- територіального органу Пенсійного фонду України (якщо порушення стосується соціальних виплат, що перебувають у його компетенції);
- управління соціального захисту населення;
- служби у справах дітей;
- центру соціальних служб;
- органу місцевого самоврядування.

У заяві:

- коротко і чітко опишіть проблему;
- сформулюйте вимогу (наприклад: призначити допомогу, провести перевірку, забезпечити житло, втрутитися у ситуацію).

Обов'язково:

- зареєструйте заяву (вхідний номер);
- або надішліть на офіційну електронну пошту.

Очікуйте письмову відповідь (зазвичай до 30 днів).

Крок 3. Звернення до вищих органів.

Подайте скаргу до:

- територіального органу Пенсійного фонду України (якщо порушення стосується соціальних виплат, що перебувають у його компетенції);

- Департаменту соціального захисту населення;
- обласної служби у справах дітей;
- обласної військової адміністрації;
- Міністерства соціальної політики України.

Додайте:

- копію попереднього звернення;
- відповідь (якщо була);
- усі наявні докази;
- документи, що підтверджують статус дитини.

Важливо: чітко зазначте, які саме права дитини порушені.

Крок 4. Звернення до Омбудсмена.

Подайте скаргу:

- до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- через онлайн-форму;
- або письмово.

У скарзі:

- опишіть ситуацію;
- зазначте, які дії вже були вчинені;
- додайте документи;
- вкажіть, чому порушення є системним або небезпечним.

Результат: перевірка, рекомендації, офіційне реагування.

Крок 5. Звернення до суду або правоохоронних органів.

Якщо проблема не вирішена:

- звернення до поліції;
- звернення до прокуратури;
- подання позову до суду.

Судовий захист можливий у випадках:

- незаконної відмови у соціальних виплатах;
- домашнього насильства;
- бездіяльності органів опіки;
- загрози життю або здоров'ю дитини;
- порушення житлових прав;
- дискримінації.

У випадках термінової небезпеки необхідно негайно звертатися до правоохоронних органів або екстрених служб.

6. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ.

Що варто робити постійно

Підтримуйте контакт із соціальними службами

- своєчасно звертайтеся до управління соціального захисту населення;
- підтримуйте зв'язок зі службою у справах дітей та центром соціальних служб;
- уточнюйте порядок оформлення допомоги, пільг та соціальних виплат.

Контролюйте умови проживання дитини

- перевіряйте безпечність житла;
- слідкуйте за наявністю базових умов: опалення, води, харчування, електрики;
- у разі небезпеки не зволікайте з евакуацією.

Зберігайте документи

- довідки ВПО;
- документи про призначення або відмову у соціальних виплатах;
- посвідчення, медичні довідки;
- заяви, скарги, відповіді;
- скріншоти повідомлень та офіційного листування.

Це важливо для подальшого захисту прав дитини.

Слідкуйте за соціальним станом дитини

- звертайте увагу на ознаки стресу, тривожності, ізоляції;
- не ігноруйте зміни у поведінці;
- за потреби звертайтеся за психологічною допомогою.

Не залишайте дитину без належного догляду

- забезпечуйте постійний нагляд;
- не допускайте тривалого перебування дитини без дорослих;
- у складних життєвих обставинах звертайтеся по соціальний супровід.

Чого не варто робити

- ігнорувати порушення прав дитини;
- відкладати оформлення соціальної допомоги;
- діяти лише усно без фіксації;
- погоджуватися на небезпечні умови проживання;
- приховувати випадки насильства або бездоглядності;
- відкладати звернення «на потім».

Коли варто звернутися по допомогу

- якщо дитина залишилася без належного догляду;
- якщо є загроза життю або здоров'ю;
- якщо відмовляють у соціальних виплатах;
- якщо сім'я опинилася у складних життєвих обставинах;
- якщо є конфлікт або тиск з боку посадових осіб;
- якщо ви не впевнені у своїх діях.

У таких випадках доцільно звернутися до:

- юристів;
- громадських організацій;
- правозахисних центрів;
- безоплатної правової допомоги;
- органів захисту прав дитини;
- соціальних служб.

7. КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ.

(контакти Чернігівської області)

Головне управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області

Адреса: вул. П'ятницька, 83-А, м. Чернігів, 14005;

Телефон гарячої лінії: (0462) 67-83-91;

Контакт-центр Пенсійного фонду України: 0 800 503 753;

Вебпортал електронних послуг: <https://portal.pfu.gov.ua>.

**Департамент соціального захисту населення
Чернігівської обласної державної адміністрації.**

Адреса: просп. Миру, 116а, м. Чернігів

Телефон: (04622) 5-38-69

e-mail: dszn_post@cg.gov.ua

Служба у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації.

Адреса: вул. Гонча, 37, м. Чернігів

Телефон: (0462) 67-46-38, (0462) 65-17-64, (0462) 66-94-65

e-mail: ssd_post@cg.gov.ua

Центр соціальних служб.

Адреса: за місцем проживання (територіальна громада)

Контакти: уточнюються у громаді

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Адреса: 01008, м. Київ, вул. Інститутська, 21/8

Гаряча лінія: 1678

e-mail: hotline@ombudsman.gov.ua

Безоплатна правова допомога.

Єдиний контакт-центр: 0-800-213-103

Сайт: legalaids.gov.ua

Правоохоронні органи.

Поліція: 102

Швидка медична допомога: 103

ДСНС: 101

Громадська організація «МАРТ»

м. Чернігів, вул. Гонча, 37 кабінет 222

Телефон: +38(063) 560 52 00

e-mail: mart.ngo@gmail.com

ЩО ТАКЕ ПРАВА ДИТИНИ?

В статті 1 Загальної декларації прав людини зазначено: «Усі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах». Кожна людина володіє правами і свободами з моменту її народження. Чому тоді права дитини виділяють як окрему категорію? В чому різниця між дорослими та дітьми? «Дорослі грають важливу роль ... у забезпеченні дітей цукерками, печивом, жуйками та різноманітними іграшками», - каже Григорій Остер у своїй книжці «Шкідливі поради»¹. Але якщо відкинути жарти, це дійсно важливі запитання, адже документи з прав людини стосуються кожної людини і вік тут не має особливого значення.

Права дитини² є категорією прав людини і витікають із гідності та неповторності кожної дитини як людської особистості

Фахівці починають історичні нариси про розвиток прав дитини з випадку, що стався у 1874 році в Балтіморі (США). Тоді на допомогу 8-річній Марі Елен Уільсон, яку систематично жорстоко била мати, прийшли члени місцевого відділення Товариства боротьби з жорстоким поводженням з тваринами (Local Society for Prevention of Cruelty to Animals). Згодом починають виникати місцеві і міжнародні організації, що концентрують свою увагу на захисті дітей від насильства, особливого ставленні до дітей, які порушили закон, опіці над занедбаними та бездомними дітьми. Перша у світі організація із захисту дітей «Save the Children» виникла в Англії у 1919 році. Ініціатором цього руху була Еглантін Джебб (Eglantyne Jebb), яка згодом розробила текст Декларації про права дитини (Женевська декларація 1924 року). У 1959 році в якості розширення цього документу Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено Декларацію прав дитини, що включала 10 основних принципів.

В 1920 році створюється Міжнародна рада допомоги дітям – «Union Internationale de Secours aux Enfants» (UISE). У 1946 році Генеральна асамблея ООН приймає рішення про створення ЮНІСЕФ (UNICEF) та розпочинає діяльність ЮНЕСКО, що зокрема сприяє розвитку просвітництва і шкільної освіти.

У 1890 році Конгрес криміналістів прийняв резолюцію, що визначала 14 років, як вік з якого настає кримінальна відповідальність, а в 1900 році у Чикаго створено перший суд для неповнолітніх, що передбачав особливий, м'якший підхід до малолітніх злочинців.

У 1892 році створено Міжнародне товариство опіки над дитиною, а у 1913 році відбувається Перший міжнародний конгрес опіки над дитиною.

¹ «Вредные советы» - переклад автора

² При підготовці тексту використані матеріали видання Ельжбети Чиж «Права дитини», Гельсінський Фонд з Прав Людини (Варшава, Польща), Надхи, Варшава, 2003 р.

У 1919 році вперше конвенцією Міжнародної організації праці (МОП) встановлюється мінімальний вік для працевлаштування у промисловості - 14 років. А у 1961 році було прийнято Європейську соціальну хартію стаття 7 якої передбачає захист дітей від важкої праці, що може спричинити шкоду їхньому здоров'ю або розвитку; а також встановлює мінімальний вік для працевлаштування - 15 років.

При підготовці тексту використані матеріали видання Ельжбети Чиж «Права дитини», Гельсінський Фонд з Прав Людини (Варшава, Польща), Надхи, Варшава, 2003 р. В 1915 році у Норвегії на законодавчому рівні визнається рівність прав дітей, які були народжені у шлюбі та поза шлюбом. У 1948 році Генеральна асамблея ООН приймає Загальну декларацію прав людини, в якій зазначається: «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватись однаковим соціальним захистом»³. Згодом у рішенні Маркс проти Бельгії Європейського суду з прав людини буде зазначено: «(...) національне законодавство більшості держав – членів Ради Європи, а разом з ними різноманітні акти міжнародного права еволюціонують у напрямку повного визнання рівноправності дітей, народжених поза шлюбом із «законнонародженими дітьми».

Беручи до уваги силу рішень Європейського суду з прав людини, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, що була прийнята у 1950 році (ратифікована Україною у 1997 році) по суті створює більш ефективний механізм захисту, ніж спеціалізовані документи щодо захисту прав дитини.

Варто зазначити, що міжнародні договори про права людини створюють механізми захисту прав дитини, як і будь-якої людини. Деякі із них, разом з цим, мають й окремі особливі положення, що стосуються дитини. Такими документами є, наприклад, два міжнародні пакти ООН 1966 року: про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права.

Нарешті, фундаментом для міжнародного захисту прав дитини стала Конвенція ООН про права дитини, що була прийнята 20 листопада 1989 року. Цей день зараз є Міжнародним днем захисту прав дитини. Її ратифікувала рекордна кількість держав – 195 держав.

Отже, права дитини як окрема категорія прав людини набули й набувають юридичного закріплення, базуючись на необхідності особливого ставлення, з урахуванням фізіологічних і психологічних особливостей, потреб дитини.

³ П. 2 стаття 25, Загальна декларація прав людини

В той же час, права дитини не слід ототожнювати з усіма елементарними потребами дитини. Не існує закріпленого у документах права на виховання у щасливій родині або права на любов, хоча це надзвичайно важливі потреби для кожної людини, а для дитини особливо.

Досить цікавим є відомий вислів виконавчого директора Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) з 1995 по 2005 рр. - Керолла Белламі: «Із набранням чинності Конвенцією, те що вважалося потребами дитини, було піднято до рівня прав, а це вже складніше ігнорувати».

Конвенція встановлює статус дитини, виходячи із наступних положень:

- Дитина є самостійним суб'єктом і з причини фізичної та розумової незрілості потребує особливої турботи та правового захисту;
- Дитина як людська істота потребує поваги до її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;
- Сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;
- Держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її у виконанні функцій.

Каталог прав дитини, що містить Конвенція базується на наступних принципах:

1. Принцип благополуччя дитини означає, що в усіх діях стосовно дітей, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.
2. Принцип рівності означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, статі, етнічного походження, є рівними перед законом.
3. Принцип поваги прав та відповідальності обох батьків означає, що держава поважає автономію сім'ї та обмежує своє втручання – лише у разі обґрунтованої необхідності.
4. Принцип допомоги з боку держави означає, що держава зобов'язана підтримувати і здійснювати соціальну допомогу сім'ям, особливо тим, які її потребують.

Права дитини, які містить Конвенція ООН з прав дитини (спрощений каталог):

- Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку;
- Захист від дискримінації;
- Якнайкраще забезпечення інтересів дитини;
- Повага до прав батьків;
- Право на життя, виживання і вільний розвиток;
- Право на ім'я та набуття громадянства;
- Право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою;

- Право не розлучатися з батьками всупереч їхньому бажанню;
- Право підтримувати контакт з обома батьками;
- Право на возз'єднання з сім'єю, що знаходиться в іншій державі;
- Право вільно залишати будь-яку країну і повертатися в свою країну;
- Право вільно висловлювати свої думки з усіх питань.
- Свобода думки, совісті, релігії;
- Свобода асоціацій і мирних зібрань;
- Право на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини;
- Право на користування послугами системи охорони здоров'я;
- Право користуватися благами соціального забезпечення;
- Право на освіту;
- Право на відпочинок і розваги;
- Право на захист від економічної експлуатації;
- Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень;
- Право на гуманне поводження, на захист від незаконного та довічного позбавлення волі для дітей, що знаходяться у конфлікті із законом.

Про права дитини, як і про права людини, слід говорити з точки зору відносин «влада – особа». Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй це право.

Наприклад, право на освіту означає, що держава гарантує кожному доступ до освіти, розробляє програми навчання, готує вчителів і т.д. Держава створює систему освіти і розробляє правила, що регулюють її функціонування.

Але важливо, що держава не може аргументувати свою бездіяльність і відсутність гарантій з охорони прав дитини, тим, що її права порушуються приватними особами. Так, у справі «А проти Великобританії»⁴ Європейський суд зазначив: «Суд вважає, що зобов'язання Високих Договірних Сторін, відповідно до статті 1 Конвенції, – забезпечити кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в Конвенції, разом зі статтею 3 та вимагає від держав вжити заходів для захисту осіб, що перебувають під їх юрисдикцією, від катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, у тому числі з боку приватних осіб. Діти та інші вразливі особи, зокрема, мають право на захист у вигляді ефективного стримування таких серйозних порушень особистої недоторканності».

⁴ A v. The United Kingdom, 23 September 1998. available at: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232>

Права дитини, так само як і права людини, підлягають обмеженням, але лише таким, які передбачені законом, встановленим в інтересах державної безпеки та громадського порядку, захисту здоров'я та моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб і є необхідними в демократичному суспільстві.

Варто зауважити, що свобода від тортур та жорстокого поводження, свобода від рабства не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Якщо дитина має певне право, це означає що повинні існувати процедури його виконання (вимагання). Наявність права означає можливість висування вимог/оскарження, інакше право залишається лише декларацією.

Права дитини не слід розглядати крізь призму стосунків «батьки – дитина». Діти належать владі батьків і саме батьки у першу чергу приймають рішення про їхнє виховання та світогляд. У батьків можуть бути дуже різні уявлення щодо того як виховувати свою дитину, і держава не може втручатися в це. Втручання можливе лише тоді, коли батьки не виконують своїх обов'язків стосовно дитини та зловживають своєю владою над нею. У статті 2 до Протоколу №1 Європейської конвенції з прав людини зазначено, що «(...) Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до їхніх релігійних і світоглядних переконань».

Права дитини жодним чином не ставлять під загрозу авторитет дорослих і автономність сім'ї. Держава, визнаючи автономність сім'ї, втручається у сімейні стосунки лише в особливих випадках, передбачених законом.

У справі «Савіні проти України»⁵ Європейський суд наголошує, що «взаємна насолода від перебування разом батьків і дітей є фундаментальним елементом сімейного життя, а тому втручання до нього має відбуватися у вузьких рамках, визначених статтею 8 Конвенції. Суд також наголосив, що, незважаючи на певну свободу розсуду держави в справі відібрання дітей під державну опіку, відбирання дітей від батьків означає відрізання дітей від свого коріння, що може бути виправдане лише у виключних випадках. Наприклад, якщо дитину відбирають внаслідок існування небезпеки для неї, то ця небезпека вже реально повинна існувати».

В цій справі у багатодітної родини, в якій батьки є незрячими, було відібрано чотирьох дітей і розміщено в різних інтернатних закладах на досить великій відстані від місця проживання родини. Рішення щодо відбирання дітей базувались на тому, що подружжя, зважаючи на малозабезпеченість і особисті якості, не могло забезпечити дітей належним харчуванням, одягом, санітарними умовами та піклуванням про здоров'я, а також забезпечити їхню соціальну та освітню адаптацію. Зазначаючи важливість цих аргументів, Європейський суд

⁵ Савіні проти України (Application no. 39948/06), [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90360>

проте не знайшов достатнього обґрунтування в аргументах уряду, що в інший спосіб проблему не можна було вирішити. Крім того, Суд зауважив, що багато висновків у справі були зроблені виключно на основі інформації органів влади, зібраних під час обстеження умов проживання дітей. Інших доказів як, наприклад, свідчення самих дітей, їхні медичні документи, свідчення сусідів, висновки педіатрів, у справі не було. При цьому не було вивчено, скільки саме і якої допомоги було надано подружжю (фінансової, соціальної чи консультування) і чому вона не виявилась ефективною та достатньою. Суд визначив, що держава не виконала свого обов'язку щодо поваги до сімейного життя, не вживши інших альтернативних заходів, аніж роз'єднання батьків і дітей.

Крім того, діти не були заслухані під час судового процесу, хоча старшій дитині на той час було 13 років. Окрім того, діти були розділені й поміщені в різні заклади. Зокрема, двоє з них були достатньо далеко від батьків, щоб вони могли регулярно підтримувати контакти.

Тому Європейський суд дійшов до висновку, що хоча причини через які держава відібрала дітей були істотними, проте не настільки, щоб обґрунтувати таке серйозне втручання в сімейне життя Савіних.

Батьки є законними представниками дитини і представляють її перед державними органами, так само як і у випадках порушення її прав. Якщо батьки не в змозі піклуватися про дитину, держава зобов'язана надати їй соціальну опіку.

Права дитини, так само як і права людини, належать кожній дитині і не залежать від виконання нею обов'язків.

Не можна позбавити прав, так само як не можна призупинити їхню дію. Якщо дитина не виконує своїх обов'язків, її можна покарати, наприклад, позбавивши заохочення чи привілеїв, але не можна позбавляти прав.

Права дитини не витікають із жодних виховних концепцій або теорій. Поняття «права дитини» не слід ототожнювати з антипедагогікою, «партнерським» або «безстресовим» вихованням.

Права дитини – це в загальному розумінні – права людини, з тою лише різницею, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дорослішання і усвідомлення свого положення. Не маючи юридичної дієздатності, діти не можуть самостійно реалізовувати своїх прав, тому від їхнього імені діють батьки або законні представники.